

Słowo wstępne

Předstawiamy Państwu zbiór tekstów będących wynikiem badań i refleksji etnografów kierujących swą uwagę ku wirtualnej rzeczywistości i zawartej w niej zjawiskom. Tytuł książki – Homo Interneticus – nie jest tu próbą stworzenia nowej kategorii interpretacyjnej czy badawczej, takiej jak *homo religiosus* czy *homo ludens*. Jest jedynie próbą zwrócenia uwagi czytelnika na współczesne zjawisko kulturowe, jakim jest coraz bardziej rozwijający się asortyment interakcji zachodzących pomiędzy ludźmi korzystającymi w różny sposób i z różnych potrzeb z Internetu. Samo korzystanie z zasobów i możliwości Sieci stawia poniekąd internautę w sytuacji wędrowca – Baumanowskiego wiecznego turysty – podróżującego po natychmiast dostępnym świecie i komunikującego się z będącymi natychmiast „pod ręką” innymi wędrowcami. Podobnymi podróżnikami po wirtualnym świecie stają się także badacze rzeczywistości *on-line*, starający się bądź uchwycić jej specyfikę, bądź znaleźć analogie zjawisk w Internecie do zjawisk świata „realnego”.

Wędrowki badaczy, które prezentujemy w niniejszym tomie, zdecydowaliśmy się nazwać etnograficznymi. Traktujemy tu etnografię jako samodzielną dyscyplinę naukową, pomijając rozróżnienia jakie powstały na skutek różnorodnego używania znaczeń terminów *etnologia* i *antropologia*. Wielość współcześnie tworzonych i publikowanych prac wskazuje na rolę badań empirycznych w procesie etnologicznego/antropologicznego poznania świata. Właśnie ów nacisk na empirię, rozumianą jako osobiste doświadczenie terenu, będącego rzeczywistością, w której prowadzone są badania, a także stanowiącego nie tylko rzeczywiste przedstawienie badanych zjawisk, ale także kontekst służący analizie i interpretacji wyników badań, wpłynął na powrót do klasycznego rozumienia etnografii¹, już nie tylko jako metody pozyskiwania i analizowania danych, ale również sposobu interpretacji doświadczonych w terenie zjawisk.

¹ Przynajmniej w polskiej humanistyce, choć podobne znaczenie etnografii i etnografa znajdziemy przecież u Clifforda Geertza, czy Jamesa Clifforda.

We współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej zjawiska te wykraczają poza fizyczno-przyrodnicze rozumienie przestrzeni i świata społecznego. Wśród zdobyczy cywilizacyjnych poszerzających ów świat, takich jak film, telewizja czy telekomunikacja, znajduje się również Internet – towarzyszący nam w dynamicznie zmieniającej się formie od niemal dwudziestu lat². Nic więc dziwnego w tym, że Internet stał się przedmiotem zainteresowania badaczy. Czym jednak, oprócz przedmiotu badań i celem poznawczych podróży, jest dla współczesnego etnografa Internet?

Internet został pomyślany w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku jako narzędzie komunikacji i wymiany informacji, a co za tym idzie również jako baza i archiwum tychże informacji. Wraz z rozwojem światowej sieci pojawiły się w niej dodatkowe zjawiska i znaczenia mogące być przedmiotem badań nauk społecznych, humanistyki, ekonomii czy filozofii. Próby opisu wirtualnych społeczności; różnorodnych relacji pomiędzy użytkownikami, które z kolei kreują różne rodzaje powiązań między stronami, portalami i forami; wreszcie samej istoty Internetu w kontekście współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej, ukazują wielość i wielopoziomość znaczeń tego zjawiska. O wątpliwościach związanych z budowaniem założeń teoretycznych i metodologicznych pisze Andrzej Paweł Wejland w polemicznym teście otwierającym niniejszy tom.

Zależnie od podejścia badacza możemy wyróżnić badania Internetu, badania w Internecie i badania przez Internet. O ile w ostatnich sieć będzie dodatkowym narzędziem lub rozszerzeniem pola działania narzędzi i technik stosowanych poza Internetem, o tyle w dwóch pierwszych badania powinny skupiać się bądź na samej istocie Sieci jako zjawiska we współczesnym świecie (lub jako świata może nawet alternatywnego względem znanej nam dotychczas rzeczywistości), bądź na zawartych w niej zjawiskach. Mając na uwadze powyższe rozróżnienia, zdecydowaliśmy się na zaproponowanie badaczom – podejmującym szeroko rozumianą tematykę Internetu w swoich badaniach – namysłu nad strategiami badawczymi, mogącymi znaleźć zastosowanie w etnograficznym ujęciu sieci i jej zjawisk; nad tym co łączy Internet z tradycyjnie rozumianym terenem badań; nad sposobem opisu i interpretacji zjawisk w Internecie; wreszcie nad siecią, jako narzędziem pomocnym w pracy etnografa.

Czytelnik znajdzie w zamieszczonych tu tekstach propozycje zastosowania narzędzi i metod badań wypracowanych w pozainternetowej rzeczywistości, takich jak *action research* (Violetta Krawczyk-Wasilewska), analiza dyskursywna (Agnieszka Jeran) czy dostosowana do badań w Internecie etnograficzna analiza wartości (Ewa A. Jagiełło).

Poza rozważaniami metodologicznymi i metodycznymi prezentowane są tu refleksje nad relacją pomiędzy tradycyjnym terenem, w jakim porusza się etnograf, a terenem wirtualnym. Ten ostatni może być traktowany jako rzeczywistość autonomiczna, ale również – i taka perspektywa tu dominuje – jako rozszerzenie i wzbogacenie terenu „prawdziwego”. Autorzy na swój własny sposób interpretują tę zależność. Internet zatem widziany jest jako narzędzie wykorzystywane przez zakonów klauzurowych w celu komunikowania się ze światem zewnętrznym (Agnieszka Poźniak); jako medium pozwalające na nowe sposoby rozwijać i upowszechniać idee regionalistyczne (Damian Kasprzyk); czy jako przestrzeń w której prowadzi się dyskusje nad życiem i najzupełniej realnymi problemami społeczności lokalnej (Paweł Schmidt). We wszystkich

² Za oficjalną datę uruchomienia Internetu w Polsce przyjmuje się dwudziestego grudnia 1991 roku.

tych przypadkach istotna jest pozycja, jaką zajmuje wobec tych zjawisk badacz, dla którego stanowią one nową odsłonę eksplorowanego terenu, która rozszerza pole widzenia, a czasami pozwala pozyskać inny rodzaj wiedzy o badanych zjawiskach.

Zdecydowaliśmy się także na opublikowanie różnorodnych tekstów, będących próbą uchwycenia wybranych zjawisk w sieci. Czytelnik znajdzie tu przede wszystkim etnograficzną eksplorację zjawisk przeniesionych do wirtualnego świata ze znanej, „realnej” rzeczywistości. Oglądowi poddano zatem internetowe formy randkowania (Katarzyna Orszulak-Dudkowska), e-folklor związany ze śmiercią i kultem zmarłych (Anna Pietrzyk) czy proces formowania się i funkcjonowania wirtualnej społeczności (Anna Deredas). Interpretacje autorów stanowią próbę wskazania analogii pomiędzy zjawiskami rzeczywistości *on-line* i *off-line*, mimo specyfiki wynikającej z różnic pomiędzy istotą obu światów, w których zjawiska są obecne.

Publikację niniejszą zamykają teksty prezentujące niezwykle cenne dla środowiska inicjatywy, zmierzające do digitalizacji oraz udostępnienia w ramach Open Access zawartości czołowych czasopism etnograficznych (Joanna Koźmińska) oraz przenoszenia do sieci etnograficznych bibliografii (Marcin Piotrowski). Działania takie, podobnie jak tworzenie polskich programów wspomagających proces badawczy (edEt), pokazują jak użytecznym i coraz bardziej nieodzownym narzędziem staje się Internet, zwłaszcza w zakresie opracowywania danych oraz upowszechniania wyników badań.

Teksty składające się na niniejszy tom nie stanowią podręcznika czy wykładni traktującej o tym, jak należy badać Internet. Nie ukazują także pełnego spojrzenia na obecny stan badań Internetu i w Internecie współczesnej etnografii. Naszą intencją było bowiem ukazanie względnie nowego zjawiska, jakim jest zainteresowanie się Internetem przez etnografów i wskazanie ewentualnych inspiracji dla dalszych badań oraz pułapek teoretycznych i metodologicznych czyhających na badacza podejmującego przedstawioną tu problematykę. Mamy jedynie nadzieję, że rozwijające się badania sieci doprowadzą do powstania w miarę spójnej strategii badawczej lub do umocowanych w odpowiadających im założeniach teoretycznych metod badań Internetu i w Internecie, których różnorodność nie przeszkodzi w nazywaniu ich metodami etnograficznymi. Jeśli niniejsza publikacja stanowić będzie inspirację do dalszych polemik i badań, nasza satysfakcja będzie tym większa.

Ewa A. Jagiello,
Paweł Schmidt